

MINERVA

ARJUN APPADURAI

A lokalitás teremtése¹

Ez a fejezet olyan, egymással összefüggő kérdésekre keresi a választ, amelyek a világméretű kulturális áramlatokat tárgyaló írások folyamában fogalmazódnak meg. Hadd kezdjem három kérdéssel. Hol helyezkedik el a lokalitás a világméretű kulturális áramlás elgondolásai között? Az antropológia őriz-e valamiféle sajátos retorikai elsőbbséget egy olyan világban, ahol a lokalitás láthatólag elveszti ontológiai fogódzóit? Fennmaradhat-e az antropológia és a lokalitás közötti kapcsolat, mely mindkettőre alkotó erővel hat, egy olyan világban, mely drámai módon veszíti el a lokalitást? Érvelésem közvetlenül nem eredeztethető sem a tér termeléséhez fűződő (Lefebvre 1991), sem az antropológiával mint tudományággal kapcsolatos kérdésekből, bár ezek tágabb értelemben befolyásolják a véleményemet. Inkább a nemzetállam jövőjéről folyó vitához kötődik az érvelésem. Kérdésem az, hogy mit jelenthet a lokalitás egy olyan helyzetben, mikor a nemzetállamok a nemzetek feletti destabilizáció sajátos formáival szembesülnek.

Számomra a lokalitás mindenekelőtt kapcsolatokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget jelent. Összetett fenomenológiai minőségnek tartom, melyet a társadalmi közvetlenség érzete, az interaktivitás technológiái, és a viszonylagossá vált kontextusok közötti kapcsolatosor hoz létre. Ez a fenomenológiai minőség, mely a cselekvőerő, társulási hajlam és a reprodukivitás különböző változataiban fejeződik ki, elsődleges jellemzője a lokalitásnak mint kategóriának (vagy tárgynak), amelyet feltárni próbálok. Ezzel szemben a *szomszédság* kifejezéssel utalok azokra a ténylegesen létező társadalmi formákra, amelyekben a lokalitás mint

dimenzió vagy érték, változatos módon nyilvánul meg. A szomszédságok ebben az értelemben olyan megragadható közösségek, amelyeket realitások – legyen az térbeli vagy virtuális – és a társadalmi reprodukcióra való képességük jellemez.²

A vizsgálat során két további kérdést is felteszek. Hogyan viszonyul a *lokalitás* mint a társadalmi élet egyik aspektusa a *szomszédságokhoz* mint szubsztantív társadalmi formákhoz? A lokalitásnak a szomszédsághoz fűződő kapcsolatát alapjaiban változtatja-e meg a közelmúlt történelme, különösen a nemzetállam világméretű válsága? Könnyebben mutathatom be ezeket a szempontokat, ha egy újabb kérdést is megfogalmazok: mit jelenthet a lokalitás egy olyan világban, ahol a térbeli elhelyezkedés, a mindennapi érintkezések és a társadalmi tagoltság nem mindig esik egybe?

A szubjektum lokalizálása

A társadalomelmélet egyik nagy közhelye (mely Tönnies, Weber és Durkheim megállapításaira nyúlik vissza), hogy a lokalitást, mint a társadalmi élet sajátosságát és megkülönböztető jegyét a modern társadalmakban kihívások érik. Azonban a lokalitás önmagában is törekény vívmánya a társadalomnak. Még a legmeghittebb, térben körülhatárolt, földrajzilag elszigetelt helyzetekben is gondosan kell őrizni a lokalitást a különböző támadásokkal szemben. Ezekről a támadásokról, időtől és tértől függően, az emberek más-más fogalmat alkotnak. Sok társadalomban olyan veszélyzónák a határok, melyek különleges rituális felügyeletet igényelnek. Más típusú társadalmakban eleve nyitottak a társadalmi kapcsolatok, és lehetőséget adnak bizonyos szomszédságok folytonos feloldódására. Olyan helyzetek is vannak azonban, amikor az ökológia és a technológia kényszeríti ki a házak és a lakott területek állandó átalakulását, s így járulnak hozzá a társadalmi instabilitás és nyugtalanság helyi érzetéhez.

Az etnográfiai feljegyzések nagy része újraírható és újraolvasható ebből a nézőpontból. Mindenekelőtt azok a jelenségek, melyeket *átmeneti rítusként* határozunk meg. Ezek a rítusok, nevezzük így, a *lokális szubjektumok* termeléséhez kapcsolódnak: olyan szereplőket értek ez alatt, akik a rokonság, a szomszédok, a barátok és az ellenségek meghatározott közösségéhez tartoznak. A névadás, a hajvágás, a bőr megsebzése, továbbá a szegregáció, a körülmételezés és a különféle típusú megfosztások szertartásai olyan technikák, amelyek

a testen rögzítik a lokalitás jelét. Kissé másként nézve: a lokalitást testesítik meg, ugyanakkor egy társadalmilag és térben meghatározott közösségbe helyezik a testet. Az átmeneti rítusok térbeli szimbolizmusa valószínűleg kevesebb figyelmet kapott, mint a testre vonatkozó és társadalmi szimbolizmusa. Ezek a rítusok nem egyszerűen mechanikus technikái a társadalmi összetartozásnak, hanem a „benszülöttek” termelésének társadalmi technikái is – ahogy ezt a kategóriát máshol elemeztem (Appadurai 1988).

Ami etnográfiai ismereteinkben helytálló a lokális szubjektumok termelésére nézve, az azokra a folyamatokra is érvényes, melyek során a lokalitás elnyeri anyagi mivoltát. A házak építése, az ösvények és átjárók összehangolása, a szántóföldek, a kertek ki- és átalakítása, az ember által lakatlan, legelőváltó, vagy a vadászó-gyűjtögető területek feltérképezése és az ezekkel kapcsolatos egyezkedés szakadatlan, gyakran egyhangú tevékenység az antropológusok által tanulmányozott kis közösségek életében. A lokalitás *térbeli* termelésének ezek a technikái bőszégesen dokumentáltak. Ám rendszerint nem tekintik őket olyan példának, amelyek egy másfajta lokalitás teremtését vizsgálják meg: ez a lokalitás a társadalmi élet általános jellegzetessége, egyben e jellegzetesség sajátos értékelése. A leírások a házépítés, a kertművelés és az ehhez hasonló tevékenységek technológiájára bontották fel ezeket a jelenségeket, és önmagában az anyagi végeredményt tekintették fontosnak, ahelyett, hogy a lokalizáció általános technológiájának (és teleológiájának) mozzanataként kezelték volna.

Az antropológusok által történetileg tanulmányozott társadalmakban (szigeteken, erdőkből, földművelő falvakban és vadásztáborokban) a lokalitás teremtése nem egyszerűen a lokális szubjektum, illetve a szubjektivitásokat kontextusba helyező tényleges szomszédságok teremtését jelenti. Amint az utóbbi néhány évtizedben a rítusok társadalmi logikájáról írott munkák legjobbjai világosan bemutatták (Lewis 1986; Munn 1986; Schieffelin 1985), az előadás (performance), a megjelenítés és a cselekvés összetett és átgondolt gyakorlata által a tér és az idő önmagában is társadalmi értelmet nyer és lokalizálódik. Ezeket a gyakorlatokat általában *kozmológiainak* vagy *rituálisnak* nevezzük, vagyis olyan fogalmakkal illetjük őket, amelyek elvonják figyelmünket aktív, szándékos és teremtő jellegükről, s így a mechanikus termelés benyomását keltik.

A rituális folyamat egyik legjellegzetesebb vonása az a rendkívül sajátos mód, ahogy az időtartamot és a térbeli kiterjedést lokalizálja, neveket, tulaj-

donságokat, értékeket és jelentéseket, jeleket és olvashatóságot kölcsönözve számukra. Ebből a szempontból is újragondolhatjuk azt, amit a kis méretű társadalmak rítusairól tudunk. A szakirodalomban leírt technikák, amelyeket a helyek névadása során, vagy a termőföld, az állatok és egyéb reprodukív helyek és természeti források védelmében alkalmaznak, amelyek az évszakok váltakozásának és a földművelés ritmusának a jelzésére, az új házak és források helyének pontos kijelölésére, a helyesen megvont határok jelzésére szolgálnak (úgy a család, mint a közösség számára), alapjában véve a tér és az idő társadalmasítását is dokumentálják. Hogy még pontosabbak legyünk, ez a tudás a lokalitás tér- és időbeli teremtéséről szól. Ha innen nézzük Arnold van Gennepnek az átmeneti rítusokról szóló rendkívüli és létfontosságú tanulmányát (1965), James G. Frazer bizarr enciklopédiájának nagy részét (1900), és Bronislaw Malinowski monumentális tanulmányát a Trobriand-szigetek varázskertjeiről, azok lényegében arról az ezernyi módszerről szólnak, ahogy a kis méretű társadalmak nem tekintik és nem is tekinthetik adottnak a lokalitást. Úgy tűnik, inkább azt feltételezik, hogy a lokalitás csupán átmeneti dolog marad, ha kemény és rendszeres munkával nem teremtik meg és nem tartják fenn a maga anyagi valójában. Ez az anyagság azonban gyakran összetéveszthető a munka végcéljával, ez pedig homályba borítja, hogy a munka elvontabb hatást is gyakorolhat a lokalitásnak mint érzelmi struktúrának az előállítására.

Amit helyi tudásnak tekintünk, többnyire valójában annak az ismerete, hogyan hozzuk létre és teremtyük újra a lokalitást a szorongás és entrópia, a társadalmi elhasználódás és szakadatlan változás, az ökológiai bizonytalanság és kozmikus illékonyosság, a rokonok, az ellenségek, a lelkek és mindenféle kvarkok állandó kavargása közepette. A helyi tudás lokalitása nem csupán, vagy főként nem a rendíthetetlen *itt és most*-ba való beágyazottságot, vagy a dolgok tágabb világával szembeni megrögzött érdektelenséget jelent, bár ezek nyilván döntő tulajdonságai lehetnek – erre Clifford Geertz több munkájában is figyelmeztet bennünket (Geertz 1975, 1983). A helyi tudás alapvetően annak ismeretét jelenti, hogy miként kell megbízható lokális szubjektumokat, valamint olyan lokális szomszédságokat létrehozni, amelyekben ezek a szubjektumok felismerhetők és szervezhetőek lesznek. Ebben az értelemben helyi tudásnak nem azt tekintjük, ami alapvetően ellentétben áll egyéb tudásokkal – és (nem lokális nézőpontból) a megfigyelő kevésbé lokalizáltak tart –, hanem amit a helyi teleológia és éthosz annak tekint.

Marxot adaptálva elmondhatjuk, hogy a helyi tudás nemcsak önmagában, hanem – és ez még fontosabb – önmagáért is lokális.

Még a legkisebb, a legszerényebb technológiával rendelkező és a legsivárabb ökológiai környezetben élő társadalmakban is megfigyelhető, hogy történelmi és dialektikus kapcsolat áll fenn a lokális szubjektumok és ama szomszédságok teremtése között, melyekben a szubjektumok létrejönnek, nevet kapnak és képessé válnak a társadalmi cselekvésre. Megbízható lokális szubjektumok hiányában a lakóhely, termelés és erkölcsi biztonság lokális megteremtése nem állna senkinek az érdekében. Ráadásul a már rendelkezésre álló, ismert, elnevezett és átjárható terep nélkül a lokális szubjektumokat létrehozó rituális technikák is elvontak és meddőké lennének. Egy olyan szomszédság hosszú távú megteremtése, amely egyszerre gyakorlati, értékkel bíró és adottnak tekintett, függ a lokalizált helyeknek és időeknek a tudást birtokló lokális szubjektumokkal folytatott csorbítatlan érintkezéseitől. Kimondottan történelmi problémák akkor bukkanhatnak fel, ha e csorbítatlanság kerül veszélybe. Ezek a problémák nem csak a modernitással, a kolonizációval vagy az etnográfiaival kapcsolatban jelennek meg. Mindezt itt azért hangsúlyozom, mivel a tanulmány további részében a lokalitás speciális sajátosságait a mai városi élet kontextusába helyezem, amely magába foglalja a nemzeti rezsimeket, a tömegkommunikációt, valamint az intenzív és rendszertelen piacosodást.

Ha az etnográfiai írások nagy része a lokalitás-teremtés változatos módjairól szóló tudásanyag formájában olvasható és írható újra, akkor az etnográfia akaratlanul is bűntárs e tevékenységben. Ez a vád inkább a tudás és reprezentáció ellen szól, semmint a bűnről vagy erőszakról. Az etnográfiai kutatás sajátos módon jelenik meg azokkal a tudásokkal együtt, melyeket feltárni és dokumentálni próbál, hisz a lokalitás teremtése olyan végcél, amely az etnográfia vállalkozásának és az általa leírandó társadalmi vállalkozásoknak egyaránt irányt szab.³ Egyik sem ismeri fel ezt a tényt, csak az egyenemű és elszigetelt cselekvéseket, helyzeteket (házépítés, a gyermekek elnevezése, határfenntartó rítusok, üdvözlő rítusok, a tér megtisztítása) látja. Az alapvető felismerés hiányából pedig az következik, hogy az etnográfia egyrészt sajátos módon alkalmas a leírás bizonyos típusaira, másrészt különösképpen nélkülözi azt a reflexivitást, mely a tudás és a reprodukció vállalkozását lehetővé tenné. A legtöbb etnográfiai leírás épp a dokumentálni kívánt lokalizáció bűvkörében tekinti területileg kötöttnek és nem pedig

alakzatnak a lokalitást, így nem ismeri fel sem a törékenységét, sem az éthoszát, mint a *társadalmi élet sajátosságát*. Mindez egy olyan problémamentes, mozdulatlan rendszer képzetét kelti, amelyre a lokalitás, mint az érzelmek struktúrája támaszkodik.

Ebből a nézőpontból az etnográfia újraértelmezése (és a korai etnográfiai munkák újraolvasása) háromszorosan is hasznos: (1) az etnográfia történetét elmozdítja a szomszédságok történetétől a lokalitás-teremtés technikáinak története felé; (2) új utat nyit afelé, hogy átgondoljunk egy folyamatot, mely áthatja a monografikus antropológiatörténetet, vagyis azt, hogy a helyi értelmiségiek, tisztviselők, nyelvészek, misszionáriusok és etnológusok miként termelik, összetett módon és közösen, a „bennszülött” kategóriákat; (3) lehetővé teszi, hogy a modernitás etnográfiája és a lokalitás modern feltételek melletti termelésének etnográfiája szélesebb körben járuljon hozzá az etnográfiai tudáshoz. Ez az újraértelmezés megóvhat bennünket attól, hogy könnyelműen alkalmazzunk egymással szembeállított trópusokat (akkor és most, előtte és utána, kicsi és nagy, körülhatárolt és körülhatárolatlan, szilárd és folyékony, forró és hideg), amelyek hallgatólagosan szembeállítják a jelenlegi és a jelenről szóló etnográfiát a múltbélivel és a múlttól szólóval.

A lokalitás kontextusai

Mostanáig úgy tárgyaltam a lokalitást, mint a társadalmi élet fenomenológiai sajátosságát, az érzelmek struktúráját, melyet a célzatos cselekvés sajátos formái termelnek, és konkrét anyagi következményekkel jár. Ám a lokalitásnak ezek a dimenziói nem különíthetők el az adott környezettől, amelyben és amelyen keresztül a társadalmi élet reprodukálódik. Hogy kapcsolatot teremtsünk a lokalitás (mint a társadalmi élet sajátosága) és a szomszédságok (mint társadalmi formák) között, a kontextus problémáját kell alaposabban körüljárjunk. A szomszédság termelésének mindig történeti alapjai vannak, és az ily módon kontextuális. Vagyis a szomszédságok éppen amiatt lehetnek magukból adódóan azok, amik, mert „valami mással” állnak szemben, és egyéb már megtermelt szomszédságoktól származnak. Számos emberi közösség gyakorlati tudatában ez a „valami más” gyakran ökológiai értelemben fogalmazódik meg, mint erdő, terméketlen föld, óceán, sivatag, mocsár vagy folyó. Ezek az ökológiai jegyek gyakran olyan határokat jelöl-

nek, amelyek egyszerre jelzik az embertől független erők és kategóriák kezdetét, vagy a felismerhetően emberi, ám barbár vagy démonikus erők működését. Ezek a kontextusok, melyekkel szemben a szomszédságokat termelik és elgondolják, egyszerre tűnnek ökológiai, társadalmi és kozmológiai terepeknek.

Érdemes megjegyeznünk, hogy a szomszédságok kontextusának társadalmi része – azaz a többi szomszédság ténye – felidézi az etnotáj (*ethnoscape*) gondolatát. Ezt a meghatározást előzőleg azért használtam, hogy elszakadjunk attól az elképzeléstől, mely szerint a csoportidentitásoknak szükségszerű velejárójuk, hogy a kultúrákat térbelileg elkülönített, történelmileg öntudatlan, és etnikailag homogén formáknak kell látnunk. Korábbi használata során utaltam arra, hogy az etnotáj gondolata különösen a 20. század vége felé válik szembeötlővé, amikor az emberi helyváltoztatás, a képzetek tűnékenysége és a nemzetállamok tudatos identitás-termelő aktivitása alapvetően bizonytalan és távlati jelleget kölcsönöz a társadalmi életnek.

A szomszédságok azonban bizonyos mértékig etnotájuk maradnak, amíg a Mások etnikai vállalkozásait, illetve ezeknek a vállalkozásoknak a tudatosságát magukba foglalják. Vagyis az egyes szomszédságok olykor felismerik, hogy saját logikájuk tulajdonképpen általánosabb logika, mely által Mások szintén felismerhető, társadalmi, emberi és helyzeti életvilágokat teremthetnek. Ez a tudás kódolódhat be olyan rituális gyakorlatokba, mint az erdő kivágása, a kert kialakítása, a ház építése, melyekben benne rejlik a lokalitás-építés teleológiájának értelme. Az ilyen ismeretek kodifikáltak a bonyolultabb társadalmakban, amelyek tipikus jellemzője az írásbeliség, a papi rétegek és az uralkodó eszméket ellenőrző és terjesztő makro-rendek. Ez látható például a gyarmatosítás előtti Indiában azon rítusok esetében, amelyek az új falvaknak a brahminok általi meghódításához járultak.

A lokalitás építéséhez mindig hozzátartozik a kolonizáció egyszerre történeti és kronotipikus mozzanata, amikor formálisan felismerik, hogy a szomszédság termelése kockázatos, sőt erőszakos cselekvéseket igényel a termőtalaj, az erdők, állatok és emberi lények felett. Az alapítási rítusokhoz (Bloch 1986) fűződő erőszak nagyrészt annak az erőnek a megnyilvánulása, amely elragadja a lokalitást az előzőleg ellenőrizetlen népektől és helyektől. Más megközelítésben (de Certau 1984) a terek helyekké alakítása olyan tudatos pillanatot igényel, amelyre később viszonylagos rutinnal emlékezhetnek.

A szomszédság termelése kolonizáló abban az értelemben, hogy a felforgatásra vagy lázadásra alkalmasnak tekintett helyek és helyzetek feletti, társadalmilag (gyakran rituálisan) szervezett hatalom érvényesítését foglalja magába. A lakóhellyel, helyfoglalással és letelepedéssel kapcsolatos rítusokkal együtt járó szorongás a kolonizációs erőszak felismerése. Bizonyos fokú szorongás e pillanatok rituális megismétlésekor mindvégig megmarad, a kolonizáció alapító eseményét követően is. Ebben az értelemben a szomszédság termelése hatalmi gyakorlat is az olyan ellenséges és ellenszegülő környezet felett, amely egy másik szomszédság formáját öltheti magára.

A kis közösségekben dolgozó etnográfusok által felkutatott narratív anyag, illetve a földművelésről, házépítésről és társadalmi átmenethez kötődő rítusokról írottak gyakran hangsúlyozzák a lokalitás termelésének és fenntartásának valóságos anyagi törekenységét. Mindazonáltal ez a leírás, bármily mélyen ágyazódjék is a hely, a termőtalaj és a rituális technikák sajátosságaiba, változatlanul tartalmaz egy kontextus-elméletet, vagy utal arra. Más szóval: ez annak az elmélete, hogy miből, mivel szemben, minnek a dacára és mivel kapcsolatban teremődik meg a szomszédság. A szomszédság és a kontextus közötti kapcsolat problémájának sokkal több figyelmet kellene szentelnünk, mint amennyire itt módunk van rá. Hadd vázoljam fel e probléma általános dimenzióit. A fő dilemma az, hogy a szomszédságok egyszerre kontextusok, ugyanakkor igénylik és termelik a kontextusokat. A szomszédságok kontextusok, mivel olyan keretet és helyzetet biztosítanak, amelyen belül különféle emberi cselekvések (produktív, reprodukzív, interpretatív, performatív) értelmesen elkezdődhetnek és végbe mehetnek. Mivel az értelemmel bíró életvilágok világos és reprodukálható cselekvésmintákat igényelnek, ezért szövegszerűek és egy vagy több kontextust igényelnek. Más nézőpontból a szomszédság olyan kontextus, vagy kontextusok együttese, melyen belül az értelemmel bíró társadalmi cselekvés egyszerre lehet megalkotott és értelmezett. Ebben az értelemben a szomszédságok kontextusok, és a kontextusok szomszédságok. A szomszédság többszörösen interpretatív hely.

Mivel a szomszédságok bizonyos fajta (társadalmi, anyagi, környezeti) területekkel szemben képzelik el, termelik meg és tartják fent magukat, ezért szintén kontextusokat igényelnek és termelnek, amelyekkel szemben önmagukat értelmezhetik. A szomszédságok kontextust teremtő dimenziója azért fontos számunkra, mert kiindulópontot kínál egy olyan elmülethez,

amely a lokális és a globális valóság kapcsolatát vizsgálja. Miért is? Miközben a szomszédságok termelődnek és reprodukálódnak, mind gyakorlati, mind diszkurzív szinten egy (szükségszerűen nem lokális) etnotáj folyamatos megalkotását igénylik, amelynek ellenében a képzelet szerint a lokális gyakorlatok és vállalkozások zajlanak.

Egy adott dimenzióban, egy adott pillanatban és nézőpontból szemlélve a szomszédságok mint létező kontextusok a lokális szubjektumok termelésének előfeltételei. Vagyis létező helyekre és terekre van szükség a történetileg kialakult tér- és időbeli szomszédságokban lokalizált rítusok, társadalmi kategóriák, gyakorlott szakértők és tájékozott közönség kíséretében, hogy újabb tagok (kisgyermek, idegenek, szolgák, bebörtönzöttek, vendégek, rokonok) váljanak időszakosan vagy állandóan lokális szubjektumokká. Ezen a ponton a lokalitást a magától értetődőnek, a közhelyszerűnek, a szokásszerűnek a dimenziójában látjuk. Ebben a dimenzióban a szomszédság kontextusok olyan egyszerű sora, amely történetileg adott, anyagilag beágyazott, társadalmilag helyénvaló és természetileg problémamentes: az apa fiút ad, a kert jamot, a boszorkány betegséget, a vadász húst, az asszony gyermeket, a vér magot, a sámán látomásokat, és így tovább. Ezek a kontextusok egymással összhangban hozzák létre a lokális szubjektumok szabályos és szabályozott termelésének problémamentes környezetét.

Ám mivel a lokális szubjektumok a termelés, a reprezentáció és a reprodukció társadalmi tevékenységeivel foglalatkoskodnak (például a kultúra munkájában), általában akaratlanul is olyan kontextusok létrehozásához járulnak hozzá, amelyek túlléphetik a szomszédság létező, anyagi és konceptuális határait. A házasodási törekvések új falvakkal szőnek rokonsági kapcsolatokat, a halászok felderítő útjai pontosabban határozzák meg, mi jelent hajózható és halban gazdag vizet; a vadászok expedíciói kiterjesztik az erdőnek mint érzékeny és válaszra képes ökológiai keretnek az értelmét; a társadalmi konfliktusok a kilépés és a rekolonizáció új stratégiáit teremtik meg; a kereskedelmi tevékenységek új fogyasztói világokat hoznak létre és ezáltal új társulások alakítanak ki olyan regionális csoportokkal, amelyekkel korábban szinte nem is találkoztak; a háborúskodás új szövetségeket hoz létre korábban ellenséges szomszédok között. Az efféle törekvések hozzájárulnak a nyelvben, világnézetben, rituális gyakorlatban és kollektív önértelmezésben történő finom elmozdulásokhoz. Összegzőképpen szögezzük le, hogy miközben a lokális szubjektumok a szomszédságuk reprodukálásának

folyamatos feladatát végzik, a történelem, a környezet és a képzelet véletlenszerűsége új kontextusok (anyagi, társadalmi és képzeletbeli) termelésének a lehetőségét is nyújtja. Így a lokális szubjektumok társadalmi cselekvésének kiszámíthatatlanságán keresztül a szomszédságok mint kontextusok megtermelik a szomszédságok kontextusát. Ez a dialektika idővel megváltoztatja a lokalitás termelésének a feltételeit. Másképp fogalmazva, a történelem szubjektumai ily módon történelmi szubjektumokká válnak, így aztán nincs olyan emberi közösség, legyen az bármennyire is szilárd, statikus, körülhatárolt vagy elszigetelt, amelyet „hidegnek”, vagy történelmen kívülinek tekinthetnénk. Ez a megfigyelés egybevág Marshall Sahlinsnak a konjunkturális változások dinamikájáról vallott nézeteivel (1985).

Vegyük például a braziliai és venezuelai esőerdőkben élő különböző yanomami indián csoportok általános kapcsolatát. A települések, népmozgások, zsákmányszerző háborúk és a szexuális versengés összefüggő folyamata során az egyes yanomami falvak (szomszédságok) cselekedeteikben, elfoglaltságaikban, a területek elfoglalásában, stratégiáikban és azok által tágabb kontextusok sorozatát termelik meg önmaguknak és egymásnak. Ez hozza létre a yanomamik vándorlásának, interakcióinak és kolonizációjának átfogó terepét, melyben bármely falu hatással van a magánál tágabb anyagi kontextusra, ugyanakkor hozzájárul e tágabb kontextus megteremtéséhez is. Távolsági nézőpontból szemlélve a dolgot, a tér és idő átfogó hálózatai, melyekben a yanomamik a konkrét lokalizációs cselekvések (például a falvak építése) érdekében kölcsönös kontextusokat termelnek és fejlesztenek, szintén létrehozhatnak olyan kontextusokat, amelyek által a yanomamik közössége kapcsolatba kerülhet a braziliai és venezuelai nemzetállammal is. Ebben az értelemben a yanomami lokalitástermelést nem csak a kontextus irányítja, hanem maga is kontextust hoz létre. Ez minden kontextust termelő tevékenységre érvényes.

A szomszédságok paradoxnak tűnhetnek, hiszen egyszerre létrehozzák és igénylik a kontextusokat. A szomszédságok etnotájként elkerülhetetlenül tudatában vannak más szomszédságokkal való kapcsolatuknak, ugyanakkor úgy cselekszenek, mint az interpretáció, az érték és az anyagi gyakorlat autonóm szomszédságai. Így a kapcsolatokban kidolgozott lokalitás nem azonos azzal a lokalitással, amelyet a szubjektumok termelésének és a tér kolonizációjának mindennapjaiban gyakorlati értéként jelenik meg. Elkerülhetetlen, hogy a lokalitás termelése bizonyos mértékig létrehozza a kontextust.

Ez a mérték alapvetően attól függ, hogy a szomszédságok által létrehozott kontextusok milyen kapcsolatban vannak azokkal a kontextusokkal, melyekkel a szomszédságok találkoznak. Függ tehát a társadalmi hatalomnak, a szervezettségnek és az ellenőrzésnek eltérő fokozataitól, amelybe az egyes helyek (és terek) beágyazódnak.

Bár a yanomamik gyakorlatai és vállalkozásai a brazil nemzetállam számára kontextustermelők, még inkább igaz, hogy a brazil nemzetállam olyan intervenciós katonai erőket, nagyfokú környezeti kizsákmányolást és államilag támogatott bevándorlást mozgósít, illetve kolonizációt ösztönöz, amellyel szemben a yanomamik nagyon egyenlőtlen feltételek mellett vehetik csak fel a harcot. Abban az értelemben, ahogy majd a következő fejezetben a lokalizáció termelésének a nemzetállam korszakában megfigyelhető jellegzetességeit követem nyomon, elmondható, hogy a yanomamik folyamatosan *lokalizálódnak*, vagyis a brazil államhatalom kontextusában szolgáskorba jutnak, kizsákmányolás, sőt, pusztulás fenyegeti őket. Miközben ma még kontextusokat termelnek és reprodukálják szomszédságaikat, egyre inkább a nemzetállam kontextustermelő tevékenységének a foglyai lesznek, s ezáltal saját törekvéseik a lokalitás termelésére elerőtlenednek, akár kudarcra is ítéltetnek.

Ez a példa általános érvényű. A szomszédságoknak a kontextusok és a lokális szubjektumok termelésére való képességét (amelyen belül voltaképeni lokalizációs tevékenységeik jelentésre és történelmi lehetőségre tesznek szert) mélyen befolyásolja a nagyméretű társadalmi formációk (nemzetállamok, királyságok, hittérítő birodalmak, kereskedelmi kartellek) lokalitást termelő képessége, mellyel meghatározzák a hatalmi szférájukba eső szomszédságok általános formáját. Ezért a hatalom a szomszédságok kontextuális kapcsolatainak kulcsmozzanata, és már az „első kontaktus” mindig magába foglalja a két oldal „elsőbbbségről” vallott eltérő narratíváit.

A kapcsolatokat összekötő politikai ökonómia módszereiben és történelmileg is összetett. A kontextusról kialakult elképzeléseink főként a nyelvészetből erednek. A legutóbbi időkig a kontextust meglehetősen opportunistá módon úgy határozták meg, hogy értelmet adjon konkrét mondatoknak, rítusoknak, performanciáknak és más típusú textusoknak. Amíg a szövegek termelését már korábban számos eltérő nézőpontból alaposan átgondolták (Bauman és Briggs 1990, Hanks 1989), a kontextusok struktúráját és morfológiáját csak az utóbbi időben kezdték rendszeresen vizsgálni. Az antropológiai nyelvészetén kívül a kontextus hiányosan meghatározott elkép-

zelés marad, élettelen fogalom, mely élettelen környezetre utal. Amikor a szociálantropológus a kontextushoz fordul, általában lazán meghatározott társadalmi keretet ért rajta, amelyen belül a konkrét cselekvések vagy reprezentációk a leginkább megérthetőek lesznek. Ennek az általános megközelítési módnak fő forrása a szociolingvisztika volt, különösen annál fogva, hogy a beszéd etnográfijából eredt (Hymes 1974).

A kontextusok struktúráját nem lehet és nem is szabad teljes mértékben a szövegek logikájából és morfológiájából levezetni. A szöveg és a kontextus termelésének eltérő logikai és metapragmatikus jellemzői vannak. A kontextusok a diszkurzív és nem diszkurzív gyakorlatok összetett egymásra halmozódásából termelődnek, ezért az a mód, ahogy a kontextusok más kontextusokat, s így minden kontextust, a kontextusok egész hálózatát létrehozzák, különbözik attól a módtól, ahogy a szövegek más szövegeket, esetleg minden szöveget létrehoznak. Nem valószínű, hogy az intertextuális kapcsolatok, amelyekről meglehetősen sokat tudunk, ugyanúgy működnének, mint az *interkontextuális* kapcsolatok. Végezetül előttünk áll még a legnagyobb kihívás: olyan utakat kell keresnünk, amelyek által az intertextualitás elméletei összekapcsolhatók az interkontextualitás elméleteivel. Szociokulturális nézőpontból a globalizáció életképes elmélete valószínűleg olyasmint igényel, ami még nincs a birtokunkban: az interkontextuális kapcsolatok elméletét, amely felöleli az intertextusokról szóló, már meglévő tudásunkat. De ez már egy későbbi feladat.

A szomszédság mint kontextus, illetve a szomszédságok kontextusa közötti kapcsolat, amely a lokális történelmi szubjektumok cselekvései által közvetítődik, új komplexitásokat kíván meg abban az újszerű világban, melyben ma élünk. Olyan világban, ahol a szomszédságok termelésekor egyre inkább a nemzetállami rendszer válik a lokális és transzlokális tevékenységek normatív sarokkövévé. Ez a helyzet lesz a következő fejezet témája, melyben a lokalitás termelését befolyásoló hatalmi viszonyok alapvetően transzlokális jellegéről lesz szó.

A lokalitás globális termelése

Amit eddig strukturális problémaként tárgyaltunk (lokalitás és szomszédságok, szöveg és kontextus, etnotáják és életvilágok), azt most kimondottan történelmi összefüggéseiben próbáljuk látni. Már jeleztem,

hogyan a lokalitás (és a szomszédságok) kapcsolata kontextusaikkal történelmi és dialektikus, és a helyek kontextust létrehozó dimenziója (az a képességük, amellyel etnotájként rendelkeznek) eltér a kontextust adó vonásaiktól (attól a képességüktől, amellyel szomszédságként rendelkeznek). Ezek az állítások hogyan segíthetnek megérteni a lokalitás termelését napjainkban?

Úgy tűnik, a globalizáció mai értelmezéseiben (Balibar és Wallerstein 1991; Featherstone 1990; King 1991; Robertson 1992; Rosenau 1990) a kapitalista gondolkodás és szervezés globális hódításáról a hangsúly a nemzetforma elterjedésére tolódik át, különösen arra, amelyet a gyarmatosítás és a könyvnyomtatás egyidejű térhódítása kényszerített ki. Ha valami manapság igazán foglalkoztatja a társadalomtudományokat, az a nacionalizmus és a nemzetállam problémája (Anderson 1991; Bhabha 1990; Chatterjee 1986, 1993; Gellner 1983; Hobsbawm 1990).

Bár csak az idő dönti el, hogy a nemzetállammal kapcsolatos jelenlegi elfoglaltságaink jogosak-e, a téma iránti antropológiai elkötelezettség jelei abból is egyre nyilvánvalóbbak, hogy mind több antropológiai tanulmány foglalkozik a nemzetállam problematikájával. (Borneman 1992; Moore 1993; Handler 1988; Herzfeld 1982; Kapferer 1988; Tambiah 1986; Urban és Sherzer 1991; van der Veer 1994). Akadnak olyan munkák, amelyek kimondottan a nemzeti kulturális formációk globális összefüggéseivel foglalkoznak (Hannerz 1992; Basch és mások 1994; Foster 1991; Friedman 1990; Gupta és Ferguson 1992; Rouse 1991; Sahlin 1992). Ugyanakkor a globális, a nemzeti és a lokális formációkkal kapcsolatos értelmezési keret kidolgozása még várat magára.

Annak érdekében, hogy kifejtsem érveimet a lokalitás termelését szorongató sajátos problémákról a területiségét egyre inkább elvesztő (Deleuze és Guattari 1987), diaszporikus és transznacionális világunkban, ebben a részben szeretném tágabb összefüggéseiben taglalni a lokális szubjektumokról és a lokalizált kontextusokról alkotott álláspontomat. Olyan világban élünk, melyben az elektronikus média átalakítja az információnak és közvetítésének kapcsolatait, és nemzetállamok küzdenek azért, hogy egy sor szubnacionális és transznacionális mozgalommal, szervezettel dacolva fenntartsák az ellenőrzést népességük felett. A lokalitás termelésével szembeni kihívások alapos átgondolása túlmutat ennek a fejezetnek a keretén. A probléma megközelítésének néhány eleme mégis felvázolható.

Mindenekelőtt szögezzük le, hogy a lokalitás (mint az érzelmek struktúrájának, a társadalmi élet sajátosságainak és egy pozicionált közösség ideológiájának) termelése egyre nagyobb erőfeszítést igényel. Ennek a küzdelemnek számtalan dimenziója van, itt csak hármat emelek ki: (1) a modern nemzetállam egyre nagyobb erőfeszítést tesz, hogy minden szomszédságot az állampolgári kötelezettség és hovatartozás formái alapján határozzon meg; (2) a területiség, a szubjektivitás és a kollektív társadalmi mozgalmak között egyre mélyül a szakadék; (3) főként az elektronikus média erejének és formáinak hatására folyamatosan erodálódik a térbeli és a virtuális szomszédságok közötti kapcsolatot. És hogy még bonyolultabbak legyenek a dolgok, ez a három dimenzió kölcsönösen is hat egymásra.

Egy nemzetállam a legitimitását a körülhatárolt területek közötti, folyamatos testként való, határozott jelenlétének intenzitására alapozza. Működése során őrzi határait, létrehozza lakosságát (Balibar 1991), megteremti állampolgárait, fővárosát, emlékműveit, városait, vizeit és termőföldjeit. Kialakítja az emlékezet és a megemlékezés helyeit, a temetőket, síremlékeket, a mauzóleumokat és múzeumokat. A nemzetállam saját területén bizarrul ellentmondásos vállalkozást folytat: egyrészt a nemzeti lét egyenletes, folyamatos és homogén terét hozza létre, másrészt azonban olyan helyeket és tereket is kialakít (börtönök, laktanyák, repülőterek, rádióállomások, titkárságok, parkok, felvonulási terek, zarándokutak), amelyek segítségével az állami ceremóniákhoz, a felügyelethez, a fegyveléshez és a mozgósításhoz szükséges belső megkülönböztetéseket és elkülönítéseket megteremtheti. Utóbbiak olyan helyeket és tereket is biztosítanak, ahol a nemzetállam létrehozhatja és folyamatosan fenntarthatja az uralkodók és az uralom alatt lévők, a bűnözők és hivatalnokok, a tömeg és a vezetők, a cselekvők és a megfigyelők közötti különbségeket.

Olyan eltérő apparátusok által, mint a múzeumok, falusi gyógyszertárak, a postahivatalok és rendőrállomások, vámsorompók és telefonfülkék, a nemzetállam a formális és informális technikák mérhetetlen hálózatát hozza létre a szuverén hatalma alá tartozónak tekintett terek nacionalizálása érdekében. Természetesen államunként változik, hogy mennyire képes a mindennapi élet réseibe és szegleteibe behatolni. A felforgatás, a törvények kijátszása és az ellenállás – mely néha trágár (Mbembe 1992), néha ironikus (Comaroff és Comaroff 1992) és burkolt (Scott 1990), olykor pedig spontán vagy eltervezett – nagyon széles körben terjed el. Ráadásul a nem-

zetállamoknak azt a célját, hogy uralma alá hajtsa és meghatározza állampolgárainak életét, egyre nyilvánvalóbban kudarcra ítéli a szürkegazdaság, a magán és félhivatalos hadseregek és rendőrségek, a szakadár nacionalizmusok és a nem kormányzati szervezetek tömegének megerősödése, amelyek alternatívákat nyújtanak a létfenntartás és az igazságszolgáltatás eszközeinek nemzeti ellenőrzésével szemben.

Az államok különböznek a lokális élet és a kulturális formák iránti érdeklődésük természete és mértéke alapján, és ama kulturális formák tekintetében is, amelyeket a szuverenitás és az ellenőrzés legmélyebb paranoiáival itatnak át. Nagyon veszélyes dolog az utcán köpködni Szingapúrban és Pápua Új-Guineán, a közösségi összefüggések gondot jelentenek Haitiben és Kamerunban; az uralkodó iránti tiszteletlenség nem helyénvaló Japánban, és a muzulmánbarát érzelmek bátorítása nemkívánatos a mai Indiában. Folytathatnánk a felsorolást: a nemzetállamok rendelkeznek a szentség megnyilvánulásának jellegzetes helyeivel, felállítják a hűség és hűtlenség sajátos ismérveit, az engedelmesség és a rendzavarás sajátos mércéit. Mindezek összekapcsolódnak a jognélküliség, a liberalizáció vagy a vele szemben álló ideológiák uralma, a nemzetközi társadalmi normák iránti viszonylagos elkötelezettség, az eggyel korábbi rezsimmal szembeni, többé vagy kevésbé súlyos ellenézés, illetve az etnikai szembenállás vagy együttműködés sajátos eseteinek valós és észlelt problémáival. Vajon ezen kívül még mi mondható igaznak az 1989 utáni világunkban? Úgy tűnik, nincs igazán biztos kapcsolat a jólétről alkotott állami ideológiák, a piacgazdaság, a katonai hatalom és az etnikai tisztaság között. De gondoljunk akár Kelet-Európa kavargó posztkommunista társadalmaira, a Távol-Kelet erőszakos városállamaira (Tajvan, Szingapúr, Hong-Kong), Latin-Amerikában a katonai rezsimek utáni bonyolult politikai helyzetre, Afrika Szaharán túli részének csödbe ment államgazdaságaira, vagy a Közel-Kelet és Dél-Ázsia nagy részének fortyogó fundamentalista államaira, amelyek láthatólag igen hasonló kihívások elé állítják a szomszédság megteremtését, amelyen a lokális szubjektumok munkálkodnak.

A modern nacionalizmus nézőpontjából a szomszédságok elsődlegesen azért léteznek, hogy szolgálatkész nemzeti állampolgárokat keltsenek életre és reprodukáljanak – és nem azért, hogy lokális szubjektumokat hozzanak létre. A modern nemzetállam számára a lokalitás vagy a nemzetileg kisajátított nosztalgia, ünnepek és megemlékezések helye, vagy az állampolgár teremtésének szükséges előfeltétele. Mint társadalmi formációk, a szom-

szédságok szorongással töltik el a nemzetállamot, mivel olyan nagy vagy fennmaradó terek tartoznak hozzájuk, ahol a nemzethez tartozás technikái (születésszabályozás, nyelvi egységesítés, gazdasági fegyelem, a kommunikáció hatékonysága, a politikai hűség) aligha életképesek, vagy vita tárgyát képezhetik. Ugyanakkor, a szomszédságokból kerülnek ki a helyi politikusok és párhivatalnokok, a tanárok, katonák, tévészerelők és a mezőgazdasági termelők. A szomszédságok nélkülözhetetlenek, még ha esetleg hűtlenek lennének is a nemzetállamhoz. A nemzetállami vállalkozások számára a szomszédságok az entrópia és a félrecsúszás állandó veszélyét hordozzák. Majdnem olyan alaposan kell ügyelni rájuk, mint az országhatárookra.

A szomszédságok – vagyis a viszonylag stabil társulások, a viszonylag ismert és megosztott történetek, a közösség számára felmérhető és értelmezhető helyek és terek által alkotott életvilágok – teremtése gyakran összetűzésbe kerül a nemzetállami vállalkozásokkal.⁴ Részben azért, mert a lokális szubjektumokra jellemző (és néha tévesen „eredetinek” nevezett) elkötelezettség és ragaszkodás erőteljesebb, folyamatosabb és néha figyelemteltelebb, mint amit a nemzetállam nyújthat. Emellett a lokális szubjektumok emlékezete és érzelmi kötődései az üzletek felirataihoz, az utcanevekhez, a kedvenc sétányokhoz és utcaképekhez, a gyülekezés és visszavonulás időpontjaihoz és helyeihez gyakran ellentétesek a nemzetállamnak a szabályozott, nyilvános étellel szemben felállított követelményeivel. Emellett a lokális élet természetéből adódik, hogy más szomszédságoktól részben eltérően akar fejlődni, ezért létrehozza az elkülönülés térbeli, társadalmi és technikai kontextusait, amelyek nem esnek egybe a fegyelmezett nemzeti állampolgár kineveléséhez szükséges térbeli és társadalmi egységesítéssel.

A szomszédságok elvileg olyan helyek, ahol önmagukat reprodukálhatják. Ez a folyamat alapvetően szemben áll a nemzetállam elképzelésével, mely a szomszédságokat arra szánja, hogy egy tágabb területi képzeletvilág általánosítható mintájának legyenek a példái. A nemzetállamok számára leginkább megfelelő lokalizációnak fegyelmező jellege van: a közegészségügyben és az utcák tisztításakor, a börtönökben és a szegénynegyedekben, a menekülttáborokban és a különféle hivatalokban a nemzetállam felhatalmazás és rendeletek útján vagy időnként az erő nyílt alkalmazásával lokalizál. Ez a fajta lokalizáció szigorú kényszerrel, néha közvetlen akadályokkal igyekszik meggátolni, hogy a lokalitás kontextus által irányított folyamat maradjon, ahelyett, hogy kontextust teremtő folyamatként működjön.

Azonban a modern nemzetállamok normatív alapszabályát alkotó három tényező, a lakosság, a terület és a legitimált szuverenitás egybeesését is fenyegetik a népességmozgásnak a mai világra oly jellemző formái. Jelen világunkban általánosan elfogadott, hogy az emberi helyváltoztatás nem kivételes, hanem a társadalmi élet gyakori velejárója. A munkakeresés, legyen az a legkifinomultabb intellektuális feladat vagy a legegyszerűbb proletármunka, arra kényszeríti az embereket, hogy életükben gyakran többször is tovább vándoroljanak. A nemzetállamok politikája – különösen a potenciálisan felforgatónak tekintett népességgel szemben – állandóan mozgó gépezetet hoz létre, amelyben a menekültek az egyik nemzetől a másikhoz vándorolnak, ott újabb bizonytalanságot teremtenek, mindez további társadalmi nyugtalanságot okoz, amely további kiútkeresésre ösztönzi a társadalmat. Így egy nemzetállam lakosságszükséglete etnikai és társadalmi nyugtalanságot kelthet a szomszédaiban, megteremtve az etnikai tisztogatás, a kényszerű elvándorlás, az idegengyűlölet, az államparanoia és a további etnikai tisztogatások véget nem érő körforgását. Általában Kelet-Európa, konkrétan pedig Bosznia-Hercegovina a legtragikusabb és legszisztemetebb példája ennek az állam és menekültek közötti dominóelvnek. Sokszor egész közösségek kerülnek gettókba, menekült- vagy koncentrációs táborokba, illetve rezervációs területekre, néha anélkül, hogy egy talpalatnyit is elmozdultak volna a helyükről.

Az emberek vándorlásának egyéb formáit a valós gazdasági lehetőségek vagy csábításuk hozza létre; ez a Közép-Kelet olajban gazdag régiói felé tartó ázsiai migrációk nagy részére igaz. A szakképzettek folyamatosan mozgó csoportjai (ENSZ katonák, olajipari technológusok, fejlődés szakértők, mezőgazdasági munkások) is vándorlási folyamatokat indítanak. Különösen a Szaharán túli Afrika térségében jellemző vándorlási formák kiváló oka a nagy szárazság és az éhínség, ami gyakran a korrump államok és a megalkuvó nemzetközi vagy globális tényezők közötti végzetes szövetség következménye. Más közösségekben az elvándorlások logikáját a szabadidőipar adja, mely turisztikai helyeket hoz létre az egész világon. Az etnográfia csak mostanában kezdi részletesen leírni ezeket a turisztikai helyeket, de az a kevés, amit eddig tudunk róluk, arra utal, hogy közülük sok a lokalitás termelésének és újratermelésének komplex feltételeit hozza létre, ahol a házasság, a munka, az üzlet és a szabadidő szálai a körforgásban lévő népességet egyfajta lokalitásban szövik össze a helybéliekkel, olyan szomszédságokat

teremtven, amelyek egyrészt konkrét nemzetállamokhoz tartoznak, más szempontból viszont *transzlokálisak*. A szomszédság termelésének nehézsége ezekben az esetekben a társadalmi kapcsolatok belső bizonytalanságából ered, abból az erőteljes hajlandóságból, hogy a lokális szubjektivitás áruvá váljon, és abból a nemzetállami törekvésből, hogy a szabályozás, a meghatalmazás és az imázstermelés külsőleg megszabott módjain keresztül eltörölje a belső helyi dinamikát.

A szomszédság termelésének jóval sötétebb változata látható a jóformán állandó menekülttáborokban, amelyek ma a világ számos háború sújtotta részén megtalálhatóak: a palesztinai megszállt területeken, Thaiföld és Kambodzsa határán, a somáliai ENSZ menekülttáborokban és az afgán menekülttáborokban Pakisztán észak-nyugati részén. A városi nyomornegyedek, koncentrációs táborok, börtönök és gettók legrosszabb vonásait ötvözik ezek a helyek, ahol házasságokat kötnek és ünnepelnek, életek kezdődnek és végezetnek be, társadalmi szerződéseket kötnek és tartanak tiszteletben, karriernek indulnak és törnek ketté, pénzt keresnek és költenek, árut termelnek és cserélnek. Ezek a menekülttáborok a legmeggyőzőbb példái annak a bizonytalanságnak, szegénységnek, hontalanságnak és kétségbeesésnek, amelyben lokalitás jöhet létre. Szélsőséges példái annak a szomszédságnak, amelyet inkább a kontextus teremt, ahelyett hogy létrehozná a kontextust. Börtönök és koncentrációs táborok a legbarbárabb példái az olyan szomszédságoknak, amelyek életvilágai a legsötétebb körülmények között jönnek létre.

Ezek a durva példák azonban csak szélsőséges esetei annak, ami számos városban nap mint nap tapasztalható. Olyan városokban, mint Belfast és Los Angeles, Ahmedabad és Szarajevo, Mogadishu és Johannesburg, az etnikai nyugtalanság és a városi hadviselés közepette a városrészek fegyveres táborokká válnak, ahol a konfliktust kirobbantó erők a szomszédságokban sűrítik össze a regionális, a nemzeti és a globális folyamatok legerőszakosabb és legproblematisabb következményeit. Természetesen számtalan különbség van az említett városok történelme, népessége és kulturális politikája között. Együtt azonban a városi lét egy új szakaszát képviselik, ahol az etnikumok koncentrációja, a hozzáférhető nehézfegyverzet és a túlszűfolttság a hadviselés futurista formáit teremti meg (idézzük csak fel a *Road Warriors*, a *Szárnyas fejvadász* és sok más film emlékét), és ahol a nemzeti és globális táj általános sivársága bizarr faji, vallási és nyelvi ellenségeskedést ültet át a feloldhatatlan városi terror világába.

Ezek az új városi háborúk bizonyos fókig különválnak a regionális és nemzeti ökológiáktól: a bűnözők, a félkatonai szervezetek és a polgári milíciák közötti, öngerjesztő és robbanással fenyegető háborúvá válnak, a transznacionális vallási, gazdasági és politikai erőkhöz pedig homályosan kötődnek. Természetesen sok oka van a városok összeomlásának a fejlett és a harmadik világban. Részben azonban annak köszönhető, hogy ezek a városok egyre kevésbé képesek ellenőrzésük alá vonni önreprodukciójuk eszközeit. Nehéz nem észrevenni, hogy a problémák jelentős része merőben az emberek körforgásával függ össze, akik a háborúskodás, az éhínség, és az etnikai tisztogatás elől főleg ilyen városokba menekülnek. A lokalitás termelése ezekben a városi képződményekben szembetalálja magát a hontalan, területükről kimozdított népességnek, a kontextustermelő szomszédságokat korlátozó állami politikának, illetve a csupán állampolgárként létező lokális szubjektumoknak az összefüggő problémáival. A legkirívóbb esetekben a szomszédságok nemigen méltók erre a névre, hisz alig többek a puszta színterek, holding-társaságok, házhelyek és laktanyák együttesénél, olyan népességgel, amely veszélyesen kevésbé érez elkötelezettséget a lokalitás teremtése iránt.

Azért, hogy ne tűnjön túl sötétnek e kép, megjegyezzük: épp ezek a legkevesbé sem kellemes városi drámák mozdítják el az egyéneket és csoportokat jóval békésebb helyekre, ahova elvihetik tudásukat, képességeiket és békevágyukat. Az Egyesült Államok és Európa városi életének legjobb pillanatai ilyen bevándorlókhoz kötődnek, akik sokkal rosszabb helyekről menekültek el, mint Chicago, Detroit, Los Angeles és Miami. De tudnunk kell, hogy Los Angeles déli-középső részén, a chicagói West Side-on és a nagy amerikai városok hasonló részein a lokalitás termelése nagy küzdelemmel jár.

Harmadik és utolsó tényezőként a tömegmédiá szerepét kell hangsúlyoznunk, különösen annak elektronikus formáit, amelyek az elkülönülés új formáit hozzák létre a térbeli és virtuális szomszédságok között. Ennek az elkülönítésnek egyszerre van utópisztikus és anti-utópisztikus vonzata, és nem könnyű megmondani, milyen szerepet játszik majd mindez a lokalitás megteremtésének jövőjében. Egyrészt, maga az elektronikus média belül lesz változatosabb, a hírek és a szórakoztató műsorok előállításához és elterjesztéséhez a technológiai eszközök komplex tárházát alkotja meg. A filmek készítését néhány központi világváros (Hollywood, New

York, Hong Kong, Bombay) fő kereskedelmi érdekei határozzák meg, bár a kereskedelmi filmkészítés másodlagos központjai Európa, Ázsia és Afrika különböző pontjain is kialakulnak (például Mexikóvárosban, Bangkokban és Madrasban). A művészfilmek – amelyek részben a filmfesztiválok, kiállítások és kereskedelmi árverések szélesedő transznacionális hálózatára épülnek – hol tágabb, hol szűkebb körben terjednek el világszerte, viszont a nagy kereskedelmi sikert hozó művészfilmek száma (mint a *Kutyaszorítóban*, a *Síró játék*, a *Salaam Bombay*, vagy az *El Mariachi – a zenész*) egyre nő.

A hagyományos és az új műholdas sugárzású televíziózás mindinkább túllépi a mozifilmek megtekintésének nyilvános tereit, és az antennák erején keresztül gyakran a világ legszegényebb vidékeire, így például Rio de Janeiro vagy São Paulo nyomornegyedeibe is eljutnak. A mozilátogatás, illetve az otthoni videózás közötti eltérés önmagában is fontos változásokat hoz létre, ami felveti, hogy talán befellegzett a filmnézés klasszikus formájának (Hansen 1991). Ugyanakkor a videofilm készítésének technológiái egyre könnyebben elérhetőek, és olykor még a negyedik világ kis közösségeinek is lehetővé teszik, hogy az önmegjelenítés és a kulturális túlélés hatékonyabb nemzeti és globális stratégiáit teremtsék meg (Ginsburg 1993, Turner 1992). A faxgépek, az elektronikus posta és a számítógép közvetítette kommunikáció egyéb formái a transznacionális kapcsolattartáshoz adnak új lehetőségeket, gyakran megkerülve a nemzetállam és a főbb médiacsoportok közbülső felügyeletét. Mindezek a változások persze kölcsönösen hatnak egymásra, új és bonyolult kapcsolatokat teremtve az alkotók, a közönség és a befogadók táborai között – legyen az helyi vagy nemzeti, állandó vagy diaszporikus.

Lehetetlen rendszerezni a változások elképesztő özönét, amely a szomszédságok termelését körülvevő médiában zajlik. Újfajta közösségek és kommunikációs formák alakulnak ki, amelyek jelenleg ösztönzik, hogy a szomszédságok inkább kontextustermelők mint kontextus által irányítottak legyenek. A CNN-től és a közvetítés más azonnali, globális formációitól eredő hírek, a fax technológiái olyan hatást gyakoroltak Kínában, Kelet-Európában és Szovjetunióban az 1989-ben (és azóta) bekövetkezett demokratikus változásokra, amely a vezetőik, a nemzetállamok, illetve számos velük szemben álló ellenzéki erő számára is lehetővé tette, hogy hatékonyan kommunikálhassanak a lokális vagy akár nemzeti határok felett. A gyorsan terjedő kommunikációs formákat tovább színesítik az elektronikus „hirdetőtáblák” szaporodó

közösségei, amelyekben térbelileg elkülönülő egyének között jöhet létre vita, párbeszéd és kapcsolat, akik képzeletbeli és érdekközösségeket létrehozva erősítik meg diaszporikus helyzetüket és hallatják hangjukat.

Az elektronikus kommunikáció új formái éppen manapság kezdenek el olyan *virtuális szomszédságokat* kialakítani, amelyeket többé már nem a terület, az útlevel, az adó, a választások és egyéb konvencionális politikai megkülönböztetések korlátoznak, hanem hogy mennyire tudnak hozzáférni a hardverekhez és szoftverekhez, melyek lehetővé teszik a nagy nemzetközi számítógépes hálózatokhoz történő csatlakozást. Mostanáig a virtuális (elektronikus) szomszédságokba való belépéssel a transznacionális értelmiség tagjai kapcsolódtak össze, akik az egyetemeken, a laborokban, a könyvtárakban olyan számítógépes technikákhoz férhettek hozzá, amelyek megoldást kínáltak nekik az információáramlás problémáira, s egyúttal társadalmi és politikai vállalkozásokat is alapozhattak rájuk. Információ és vélemény egymással versenyezve áramlik ezeken a csatornákon, és bár ezeknek az elektronikus szomszédságoknak a társadalmi morfológiáját nehéz osztályozni, akár csak az élettartamukat megjósolni, világos, hogy olyan közösségekről van szó, amelyek információval kereskednek, és olyan kapcsolatokat építenek ki, amelyek az emberszeretettől a házasságig az élet számtalan területét érintik.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy ezek a virtuális szomszédságok a közvetlen érintkezések, a térbeli kapcsolatok, és a sokrétű társadalmi interakciók hiányát mutatják, melyek a szomszédság fogalmának a középpontjában állnak. Mégsem szabad elhamarkodottan szembeállítanunk a térbeliségen alapuló szomszédságokat a nemzetközi elektronikus kommunikáció virtuális szomszédságaival. A szomszédság e két formája között sokkal összetettebb a kapcsolat. Először is, ezek a virtuális szomszédságok képesek eszméket, véleményeket, pénzt és társadalmi kapcsolatokat mozgósítani, melyek a helyi nacionalista törekvéseket szolgáló valutával és fegyverrel, vagy a nagymértékben lokalizált nyilvános szférák pozícióinak támogatásával gyakran közvetlenül visszatérnek a térbeli szomszédságokhoz. Miután 1992. december 6-án hindu szélsőségesek Ayodhyában elpusztították a Babri Maszidot, a számítógépek, a faxok és a hozzájuk kapcsolódó elektronikus hálózatok intenzív felhasználásával nagyon gyorsan információs és vitakörök jöttek létre az Egyesült Államokban, Kanadában, Angliában és India számos részén élő, a kérdésben érintett emberek között. Ezekben az

elektronikus körökben az Egyesült Államokban élő indiaiak is részt vettek, akik közül egyesek a fundamentalizmus, mások a békés együttélés álláspontját képviselték a mai India helyzetével kapcsolatos vitában.

Folytassuk a példák sorát a tengerentúli indiai közösséggel. A haladó szekularista csoportosulások, illetve a velük szemben álló hindu megújítási mozgalmak (a Vishva Hindu Parishad tagjai, a Bharatiya Janata Párt és a Bajrang Dal szimpatizánsai – akiket olykor Sangh *parivar* vagy család néven emlegetnek) egyaránt olyan politikai vállalkozások érdekében mozgósítják ezeket a virtuális szomszédságokat, amelyeknek Indiában van lokális jelentésük. Az 1992. december 6-a utáni, sok indiai várost sokkoló lázadásokat már nem lehetett elszigetelni. Az indiai diaszpóra tagjai az elektromos eszközök által közvetlenül bekerültek a fejleményekbe. Ez nem egészen a távolsági nacionalizmus problémája – amelyről nemrég Benedict Anderson kesergett (Anderson 1994). Inkább szerves része a szomszédságok, a transzlokális állampolgári elkötelezettség és a nemzetállam logikája közötti, új és gyakran konfliktusokkal terhelt kapcsolatnak.

Az efféle „új patriotizmusok” esetében nemcsak arról van szó, hogy a nacionalista és nacionalizmus-ellenes viták további eszközökkel bővülnek, habár a nosztalgia jócskán kever pótló jellegű nacionalizmust és politikát a menekültek egykori otthonával való kapcsolatába. A diaszporikus folyamat mindkét végén magába foglalja a diaszporikus nacionalizmus, a delokalizált politikai kommunikáció és az újraélesztett politikai elkötelezettség közötti kapcsolatok számos, meglehetősen zavarba ejtő, új formáját is.

Az utóbbi tényező arra utal, ahogyan a diaszpórák az elektronikus kapcsolattartás új formáinak köszönhetően megváltoznak. Az Egyesült Államokban élő indiaiak közvetlen kapcsolatba kerülnek az etnikai erőszakkal, az állami legitimitációval és a pártpolitikával kapcsolatos indiai fejleményekkel, és épp ezek a párbeszédék hozzák létre a társulást, az érintkezés és mozgósítás új formáit egyesült államokbeli „kisebbségi” politikájukban. Azok közül, akik az elektronikus eszközök útján a legagresszívebben kapcsolódtak be az indiai politikába, sokan az Egyesült Államok városaiban és régióiban folyó, különböző típusú diaszporikus politizálások újjászervezésének legelkötelezettebb híveivé váltak. Az indiai asszonyok mozgósítása az otthoni durva bánásmód ellen, a haladó indiai csoportok együttműködése palesztin és dél-afrikai sorstársaikkal pedig azt sugallja, hogy ezek a virtuális elektronikus szomszédságok az indiaiaknak új lehetőségeket nyújtottak

a lokalitás termelésében való részvételre azokban a belvárosokban és külkerületekben, ahol amerikai tanárként, taxisofőrként, mérnökként és vállalkozóként élük mindennapi életüket.

Az Egyesült Államokban élő indiaiak ma különböző módokon köteleződnek el a multikulturalizmus politikája mellett (Bhattacharjee 1992). Ezt az elkötelezettséget erőteljesen áthatja s módosítja az a tény, hogy belebonyolódnak az otthonukban, városukban, az indiai rokonaik között és az Angliában, Afrikában, Hong Kongban és a Közel-Keleten lakó és dolgozó indiai barátaik között terjedő, tűzveszélyes politikába. Ezáltal a diaszpórapolitikát, legalább is az utolsó évtizedben, döntően befolyásolták a globális elektronikus átalakulások. Mindez nem a térbeli és virtuális szomszédságok egyszerű szembeállítását, hanem egy döntően új elem felbukkanását jelenti a lokalitás termelésében. A képek, hírek és vélemények globális áramlása az elkötelezett kulturális és politikai műveltség része lett, amelyet a diaszpórában élők térbeli szomszédságaikhoz is eljuttatnak. Így ezek a globális áramlatok hozzáadnak valamit ahhoz az intenzív és robbanásszerű erőhöz, amelynek hatására térbeli szomszédságok teremődnek meg.

A nemzetállam korlátozó törekvéseitől eltérően, mely gátolja, hogy a lokális szubjektumok kontextusokat teremtsenek, a diaszpórák világának elektronikus közösségei bonyolultabb, elkülönülő és hibrid jelleget adnak a lokális szubjektivitásnak. Mivel ezek az elektronikus közösségek tipikusan a diaszpóra közösségek legképzettebb elitjét foglalják magukba, közvetlenül nem érintik a kevésbé képzett és privilegizált bevándorlók helyi érdekeit. A kevésbé öntudatosodott bevándorlókat az új környezetben általában a megélhetés és letelepedés gyakorlati problémái foglalkoztatják, de ők sem szigetelődnek el a globális folyamatoktól. Egy szikh taxisofőr Chicagóban valószínűleg nem tud részt venni a Pandzsábbal kapcsolatos politikai vitákban az interneten, viszont kazettáról hallgathatja a szenvedélyes vallási dalokat és szentbeszédeket, amelyek a Pandzsab Aranytemplomában hangzottak el. Haitiből, Pakisztánból és Iránból származó sorstársai rádión és magnón hallgathatják meg, amit a főként populáris és vallási zenét terjesztő kazetták hatalmas, világméretű áradatából kiszemelnek.

Az Egyesült Államokban élő indiaiak különböző csoportjaihoz eljutnak a szubkontinens ismert politikusainak, akadémikusainak, szent embereinek és vállalkozóinak szónoklatai és szentbeszédei, miközben azok Amerikában „turnéznak”. Olvashatják az *India West*, az *India Abroad* és a többi jelentős

újságot, amelyekben ugyanazokon az oldalakon, egymás mellett jelennek meg az amerikai és indiai politikai hírek. A kábeltelevíziók, a videómagnók és egyéb technológiák segítségével az otthon hangjai hallhatók az Egyesült Államokban, illetve az ott élők számára készített szórakoztató műsorok révén. Így a képzelet munkája – amiből a lokális szubjektivitás létrejön és táplálkozik – az erősen lokális, illetve transzlokális szempontok meghökentető palimpszesztje.

A három tényező, amely a legközvetlenebb hatással van a lokalitás teremtésére mai világunkban – a nemzetállam, a diaszporikus áramlatok illetve az elektronikus és virtuális közösségek – változó, rejtélyes és néha ellentmondásos módon illeszkednek össze, a kulturális, osztálybeli, történelmi és ökológiai keretnek a függvényében, amelyben találkoznak. Ez a változatosság részben a mai etnotájak, a financiai, médiabeli és technológiai képzeletvilágok szabálytalan kölcsönhatásából adódik. Ezek az erők másként találkoznak egymással Port Moresbyben mint Peshawárban, és másként Berlinben mint Los Angeles-ben. Ám ezeken a helyeken egyaránt a nemzetállam, az állandó lakhellyel nem rendelkező közösségek és a globális elektronikus média képzeletvilágainak csatája zajlik.

Ezek a tényezők és alkalmi változataik – az itt tárgyalt minden értelemben – egész sor kihívás elé állítják a lokalitást. A kulturális újratermelés problémái a globalizált világban csak részben írhatóak le a fajok, a társadalmi osztályok, a nemek és a hatalom problémájának fogalmaival, bár ezek kétségkívül fontos szerepet játszanak benne. Még egyértelműbb tény, hogy a lokalitás termelését – amely, mint mondtam, törekeny és bonyolult vívmány – ma súlyosabb ellentmondások terhelik, mint valaha, hiszen az emberek vándorlása még ingatagabbá teszi, az újfajta virtuális szomszédságok létrejötte még inkább kimozdítja a helyéről.

A lokalitás tehát kétszeresen is törekeny. Egyrészt, ahogy a fejezet elején írtam, a létező szomszédságok materiális újratermelése változatlanul ellenáll a kontextus korróziójának, ha másként nem, hát úgy, hogy az anyagi világ elutasítja az emberi cselekvőerő hibás terveit. Törekenysége másrészt akkor mutatkozik meg, amikor a szomszédságok alárendelődnek az összetettebb hierarchikus szervezetek, különösen a modern nemzetállami szervezetek kontextust termelő ösztönzéseinek. E törekenység eltérő formáinak kapcsolata önmagában is történeti, amennyiben épp a szomszédságok hosszútávú interakciója teremt ilyen összetett hierarchikus kapcsolato-

kat: erről a folyamatról szoktunk az „állam kialakulása” címszó alatt beszélni. Ez a történelmi dialektika arra figyelmeztet, hogy a lokalitás, mint a társadalmi élet dimenziója, és az egyes szomszédságok világosan kifejezett értéke, nem valamiféle transzcendens állandó, amelytől az egyes társadalmak elmaradnak vagy eltérnek. A lokalitás mindig a konkrét szomszédságok lokális szubjektumainak a mindennapi gyakorlatából jön létre. A lehetőségek, melyek szerint a lokalitás, mint az érzelmek struktúrája megvalósulhat, éppoly változók és lezáratlanok, akárcsak a gyakorlati instanciáit alkotó szomszédságok közti kapcsolatok.

A területétől elváló, mozgásban lévő népesség, amely a ma etnotájképét alkotja, részt vesz a lokalitásnak mint az érzelmek struktúrájának a létrehozásában – gyakran szembehelyezkedve a szomszédságok mint koherens társadalmi formációk eróziójával, szétszóródásával és összeroppanásával. A szomszédságok (mint társadalmi formációk) és a lokalitás (mint a társadalmi élet sajátossága) elkülönülésének történelmi előzményei vannak. A távolsági kereskedelemnek, a kényszerű elvándorlásnak és a politikai száműzetésnek nagyon széles körben figyelhetők meg a történelmi példái. Ezzel szemben új jelenség, hogy az említett folyamatok, illetve a nemzetállamot körülvevő, tömegesen mediatisztált diskurzusok és gyakorlatok (beleértve azokat, melyek a gazdasági liberalizációval, a multikulturalizmussal, az emberjogi és a menekültügyi követelésekkel kapcsolatosak) elválnak egymástól. Ez a divergencia, mint általában minden elkülönülés, valamiféle konvergencia felé mutat. Úgy tűnik, egyre sürgetőbb és ijesztőbb a feladat, hogy elméletet alkossunk az ilyen divergenciák és konvergenciák – melyek a különbség globalizált termeléséről adnak számot – kapcsolatáról. Nem valószínű, hogy egy ilyen elméletben pusztán lokalitásról lenne szó.

Fordították: Szeljak György és Árendás Zsuzsa

IRODALOMJEGYZÉK

- Anderson, B. (1991) *Census, Map, Museum*. In *Imagined Communities* (rev. edition). New York and London: Verso.
- Anderson, B. (1994) Exodus, *Critical Inquiry* 20 (2): 314-327.
- Appadurai, A. (1988) Putting Hierarchy in Its Place, *Cultural Anthropology* 3. (1, February): 37-50.

- Balibar, E. (1991) The Nation Form: History and Ideology. In E. Balibar, E. – I. Wallerstein eds. (1991) *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London and New York: Verso.
- Basch, L. N. – N. Glick Schiller – C. Szanton Blanc, et al. (1994) *Nation Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, Pa., and Reading, U.K.: Gordon and Breach.
- Bauman, R – C. L. Briggs (1990) Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life, *Annual Review of Anthropology* 19: 59-88.
- Bhabha, H. K. ed. (1990) *Nation and Narration*. London and New York: Routledge.
- Bhattacharjee, A. (1992) The Habit of Ex-nomination: Nation, Woman and the Indian Immigrant Bourgeoisie, *Public Culture* 5 (1): 19-44.
- Bloch, M. (1986) *From Blessing to Violence: History and Ideology in the Circumcision Ritual of the Merina of Madagascar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borneman, J. (1992) *Belonging in the Two Berlins: Kin, State, Nation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chatterjee, P. (1986) *Nationalist Thought and the Colonial World: A Derivative Discourse?* London: Zed Books.
- Chatterjee, P. (1993) *The Nation and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Comaroff, J. – Comaroff, J. L. (1992) *The Madman and the Migrant*. In *Ethnography and the Historical Imagination*. Boulder, Colo.: Westview Press.
- de Certeau, M. (1984) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley and London: University of California Press.
- Deleuze, G. – Guattari, F. (1987) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. B. Massumi (Trans.) Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Duranti, A. – Goodwin, C. (1992) *Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fabian, J. (1983) *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press.
- Featherstone, M. (1990) *Global Culture: Nationalism, Globalization and Identity*. London and Newbury Park, Calif.: Sage.
- Foster, R. J. (1991) *Making National Cultures in the Global Ecumene*, *Annual Review of Anthropology* 20: 235-260.
- Frazer, J. G. (1900) *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*. London: Macmillan.
- Friedman, J. (1990) Being in the World: Globalization and Localization. In M. Featherstone (ed.) *Global Culture*. London: Sage.
- Geertz, C. (1975) Common Sense as Cultural System, *Antioch Review* 33: 5-26.
- Geertz, C. (1983) *Local Knowledge*. New York: Basic Books.
- Gellner, E. (1983) *Nations and Nationalism*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Ginsburg, F. (1993) Aboriginal Media and the Australian Imaginary, *Public Culture* 5 (3): 557-578.

- Gupta A. – Ferguson, J. (1992) Beyond „Culture”: Space, Identity and the Politics of Difference, *Cultural Anthropology* 7 (1, February): 6-23.
- Handler, R. (1988) *Nationalism and the Politics of Culture in Quebec*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Hanks, W. F. (1989) Text and Textuality, *Annual Review of Anthropology* 18: 95-127.
- Hannerz, U. (1992) *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hansen, M. (1991) *Babel and Babylon: Spectatorship in American Silent Film*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.
- Herzfeld, M. (1982) *Ours Once More: Folklore, Ideology, and the Making of Modern Greece*. Austin: University of Texas Press.
- Hobsbawm, E. (1990) *Nation and Nationalism since 1780: Programme, Myth and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hymes, D. H. (1974) *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Perspective*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kapferer, B. (1988) *Legends of People, Myths of State*. Washington, D. C.: Smithsonian Institution Press.
- King, A. (1991) *Culture, Globalization and the World System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity*. Basingstoke: Macmillan Education.
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Cambridge, Mass., and Oxford, U.K.: Blackwell.
- Lewis, G. (1986) The Look of Magic, *Man* 21 (3): 414-437.
- Mbembe, A. et. al. (1992) Belly-up: More on the Postcolony, *Public Culture* 5 (1, Special Section): 46-145.
- Moore, S. F. (1993) *Moralizing States and the Ethnography of the Present*. Arlington, Va.: American Anthropological Association.
- Munn, N.D. (1986) *The Fame of Gawa: A Symbolic Study of Value Transformation in a Massim (Papua New Guinea) Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robertson, R. (1992) *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Newbury Park, Calif., and London: Sage.
- Rosenau, J. (1990) *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Rouse, R. (1991) Mexican Migration and the Social Space of Postmodernism, *Diaspora* 2 (2, Spring): 8-23.
- Sahlins, M. (1985) *Island of History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sahlins, M. (1992) Goodbye to Tristes Tropes: Ethnography in the Context of Modern World History, The 1992 Ryerson Lecture (April 29), University of Chicago. *The University of Chicago Record*. February 4, 1993.

- Schieffelin, E. (1985) Performance and the Cultural Construction of Reality: Spirit Seances Among a New Guinea People, *American Ethnologist* 12 (4): 707-724.
- Scott, J. C. (1990) *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Tambiah, S. J. (1986) *Sri Lanka: Ethnic Fratricide and the Dismantling of Democracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Turner, T. (1992) Defiant Images: The Kayapo Appropriation of Video, *Anthropology Today* 8 (6): 5-16.
- Urban, G. – Sherzer, J. (eds.) (1991) *Nation-States and Indians in Latin-America*. Austin: University of Texas Press.
- van der Veer, P. (1994) *Religious Nationalism: Hindus and Muslims in India*. Berkeley and London: University of California Press.
- van Gennep, A. (1908) 1965) *The Rites of Passage*. London: Kegan Paul.

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány Arjun Appadurai *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996) című kötetében jelent meg. Eredeti címe: *The Production of Locality*.
- ² Nincs olyan eszményi fogalom, amely tényleges társadalmi formaként írná le a lokalitásokat (*localities*). Az olyan kifejezéseknek, mint a hely (*place*), lakóter (*site*), helyszín (*locale*) egyaránt megvan az előnyük és a hátrányuk. A szomszédság (*neighborhood*) kifejezésnek (túl azon, hogy használatával elkerülhető a zűrzavar a lokalitás, mint a helyszínnek – *lokalitások* – egyes számú alakja, illetve a lokalitás, mint a társadalmi élet jellemzője vagy dimenziója között) megvan az az előnye, hogy társulási hajlamot, közvetlen kapcsolatot és reprodukivitást sugall, anélkül, hogy annak mértékére, az összekapcsolódás konkrét módjára, a belső homogenitásra vagy éles határvonalakra utalna. A szomszédságnak illetően való értelmezése olyan képeket is egybehangolhat, mint kerület és határvonal. Ezeket a képeket a szakirodalom alkalmazsabbnak találja, mint a közösséget és a központ-perifériát, különösen akkor, ha transznacionális migrációról beszélünk (Rouse 1991). Mindamellettsz persze együtt jár vele egy mindennapi kifejezés technikai alkalmazásának terhe.
- ³ Ez a kritika teljesen egybevág Johannes Fabian kritikájával (és részben ez is ösztönözte) az egyidejűség elutasításáról az etnográfiaiban, és ebből eredően a Másik általi fiktív idő, illetve a Másik számára létrehozott fiktív idő megteremtéséről írottakkal (Fabian 1983). Ez a tanulmány nem teszi fel az etnográfiai gyakorlatban oly vitatott kérdéseket a tér és az idő közös termelése közötti összefüggésekről, és nem merül bele abba a vitába sem, vajon a tér és az idő elnyelheti-e egymást a modern kapitalista társadalmakban. A lokalitásról szóló jelen érvelés részben

nyitva kívánja hagyni azt a kérdést, hogy mi a szerepe az időnek és az időbeliségnek a lokalitás termelésében. Hálás köszönet Pieter Pelsnek, aki figyelmeztetett rá, hogy az időbeliség termelése egyformán vonatkozik arra, ahogyan az etnográfia és a lokalitás történetileg létrehozták egymást.

- ⁴ Ezen a ponton a lokalizációról kialakított képem közelít Henri Lefebvre (1991) általános érvrendszeréhez, bár ő a kapitalizmus és a modernitás kapcsolatánál a lokalizáció negatív értelmét emeli ki. Lefebvre nemzetállamokról adott összegzése rövid és rejtélyes, bár világos, hogy szintén látja a kapcsolatot a modern nemzetállam és a lokalizáció kapitalista folyamatainak előfeltételei között. Bár fontos kérdés, hogy érvelésem hogyan kapcsolódhat Lefebvre (1991) és Henry (1989) érveléséhez, mindez meghaladja ennek a fejezetnek a kereteit.